

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

ย่านตลาดอาหารกลางคืน (Night Food market) เป็นย่านที่พบเห็นได้ทั่วไปในเมืองร่วมสมัยของไทย เป็นพื้นที่แห่งชีวิตของเมือง เป็นย่านที่มีระบบความสัมพันธ์อย่างซับซ้อนและน่าสนใจ มีความสำคัญต่อเมือง สนองต่อวิถีชีวิตของคนพื้นที่และนักท่องเที่ยวในเมือง ทั้งยังเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก ซึ่งเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจและความเจริญเข้าสู่เมืองและภูมิภาค (กาญจน์ นทีวุฒิกุล, 2550 ; สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ ,2549) แต่ในขณะเดียวกันการเข้ามาของความเจริญที่มากและการพัฒนารวดเร็วจนเกินไป บางครั้งส่งผลเสียต่อมรดกทางวัฒนธรรม ความไม่เข้าใจและค่านิยมของความเจริญที่ไม่มีการวางแผน สร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาต่ออัตลักษณ์ของย่านเมืองเก่า อาจทำให้สูญเสียมรดกทางวัฒนธรรมอย่างไม่สามารถกู้กลับคืนดั้งเดิมได้

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมอัตลักษณ์พื้นถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวของย่านตลาดอาหารกลางคืนในเขตคูเมืองเก่า จังหวัดเชียงใหม่” จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาค้นหาองค์ประกอบในเชิงกายภาพและสังคมของตลาดนัดกลางคืนในเขตคูเมืองเก่า ได้แก่ ตลาดสมเพชร ตลาดประตูช้างเผือก และตลาดประตูเชียงใหม่ เพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ของตลาดนัดกลางคืนในเขตคูเมืองเก่าที่ส่งผลต่อการรับรู้อัตลักษณ์ของเมือง รวมทั้งร่วมสร้างแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์ของย่านตลาดอาหารกลางคืนเพื่อคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์พื้นถิ่นของเมือง ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและเป็นแนวทางแก่ย่านตลาดอาหารกลางคืนอื่น ๆ การศึกษาวิจัยใช้กรอบของพหุทฤษฎีของแนวคิดเรื่องสภาพแวดล้อมและอัตลักษณ์พื้นถิ่นเพื่อหาอัตลักษณ์พื้นถิ่นของย่านและใช้กรอบแนวคิดของการออกแบบสภาพแวดล้อม การท่องเที่ยวชุมชนและการอนุรักษ์เพื่อหาแนวทางอนุรักษ์และส่งเสริมสภาพแวดล้อมย่านเพื่อคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์พื้นถิ่นของเมือง วิจัยใช้การสำรวจเชิงคุณภาพสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ใช้พื้นที่ประกอบด้วยหน่วยงานของรัฐ ผู้ประกอบการ ผู้ค้าและผู้ซื้อในประเด็นของสภาพกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่สร้างลักษณะเฉพาะแก่ย่านเพื่อสร้างความตระหนักรู้ การร่วมหาแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์พื้นถิ่นย่านตลาดอาหารกลางคืนในเขตคูเมืองเก่า จังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

1.1.1 ตลาดอาหารกลางคืน

ตลาดนัด หมายถึง สถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่ไม่ประจำกิจกรรมการซื้อ ขาย แลกเปลี่ยนสินค้าของผู้คนในแต่ละชุมชน ซึ่งกำหนดให้จัดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ไม่มี กฎเกณฑ์ที่แน่นอน แต่เป็นที่รับรู้กันในพื้นที่นั้น ๆ อาจปรากฏในรูปของตลาดไม่ประจำ ตลาดชั่วคราว ตลาดตามช่วงเวลา หรือตลาดตามฤดูกาล อาจจะเป็นได้ทั้งตลาดน้ำหรือตลาดบกขึ้นอยู่กับภูมิศาสตร์พื้นที่นั้น ๆ

สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ (2549) ได้กล่าวว่า ตลาดอาหารกลางคืน หรือ ตลาดโต้รุ่ง เป็นตลาดนัดสินค้าเฉพาะรูปแบบหนึ่ง มีการดำเนินกิจกรรมการค้าในช่วงค่ำจนถึงดึก มีรูปแบบเศรษฐกิจการค้าที่สนองต่อวิถีชีวิตของเมืองร่วมสมัย ทำให้ตลาดนัดอาหารกลางคืนเกิดการขยายตัวเป็นชุมชนการค้าร่วมสมัยตามเมืองต่าง ๆ โดยมักมีสินค้าสำคัญประเภทอาหารเป็นหลัก เป็นสถานที่สำคัญที่สามารถรับรู้ได้ถึงวิถีชีวิตของเมืองนั้น ๆ ทั้งลักษณะการค้า สินค้า อาหาร ภาษา และบรรยากาศโดยรอบ

1.1.2 ช่องว่างการศึกษาวิจัย

การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ตลาดอาหารกลางคืนเท่าที่พบนั้นมีอยู่พอสมควร โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ พื้นที่การค้า และการส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่ส่วนมากเป็นการเก็บข้อมูลทางสถิติและแบบสอบถามความพึงพอใจระหว่างผู้ค้า ชาวชุมชน และนักท่องเที่ยว ถึงปัญหาความต้องการและปัจจัยในการส่งเสริมการท่องเที่ยว หากแต่ไม่ได้อธิบายถึงองค์ประกอบสำคัญที่เป็นส่วนสร้างอัตลักษณ์ สภาพแวดล้อมพื้นที่ทำให้เกิดอัตลักษณ์ ทางสังคมวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทยในเชิงลึก ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในบริบทที่แท้จริงและหาคุณค่าที่ควรอนุรักษ์ไว้ อีกทั้งยังไม่มีงานวิจัยใดเลยที่ให้ความสนใจตลาดอาหารกลางคืนในเขตเมืองเก่าซึ่งเป็นพลวัตของเมืองร่วมสมัยเป็นกรณีศึกษา

1.1.3 ความต้องการของชุมชน

ชุมชนมีความต้องการการส่งเสริมภาพลักษณ์ให้สอดคล้องกับความเป็นเมืองเก่า และต้องการผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้เรื่องการส่งเสริมภาพลักษณ์และการพัฒนาต่าง ๆ มาผนวกกับการศึกษาความต้องการ ศักยภาพและปัญหาที่ได้จากชุมชน เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการออกแบบปรับปรุง หรือ ส่งเสริมภาพลักษณ์ให้สอดคล้องกับเมืองเก่าและการท่องเที่ยว

1.1.4 ลักษณะเฉพาะของผลงานวิจัย

งานวิจัยนี้จะนำความรู้เรื่องการออกแบบและจัดการพื้นที่ทางสถาปัตยกรรม จากผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ มาผนวกกับการศึกษาความต้องการ ศักยภาพและปัญหาที่ได้จากชุมชน เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยศึกษา พื้นที่ร้านขายอาหาร ร้านรถเข็น แผงลอย ย่านตลาดอาหารกลางคืน รวมทั้ง มุมประเด็นและแนวทางที่ยังมีการศึกษาวิจัยค่อนข้างจำกัด กล่าวคือ ด้านอัตลักษณ์

ของสภาพแวดล้อมพื้นถิ่นของชุมชนตลาดอาหารกลางคืน โดยเน้นการเชื่อมโยงมิติทางกายภาพและสังคมผ่านองค์ประกอบ การจัดวางและใช้งานในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อหาคำตอบว่า มีลักษณะทางกายภาพอย่างไร มีการก่อรูปความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไร การก่อรูปและความสัมพันธ์นี้มีส่วนในการสร้างอัตลักษณ์สภาพแวดล้อมของชุมชนตลาดอาหารกลางคืนเขตเมืองเก่า อย่างไร โดยจะนำเอาผลวิเคราะห์ด้านความสัมพันธ์เชิงกายภาพ-สังคมมาสังเคราะห์ เป็นแนวทางการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนตลาดให้มีอัตลักษณ์พื้นถิ่นได้อย่างไร ผลการวิจัยเรื่องอัตลักษณ์พื้นถิ่นจะช่วยตอบโจทย์ของผู้ประกอบการและชุมชนในเรื่องแนวทางการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาพื้นที่

1.1.5 ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดจากงานวิจัย

ภายในช่วง 2560-2561 เศรษฐกิจการท่องเที่ยวในเขตเมืองเก่า จังหวัดเชียงใหม่มีการขยายตัวสูงขึ้นถึงร้อยละ 8.24% มีรายได้จากผู้มาเยือนเกือบ 10,000 ล้านบาทส่งผลให้ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง มีการเตรียมความพร้อมอย่างมากในการร่วมสร้างนโยบายเพื่อจัดการส่งเสริมศักยภาพทางเศรษฐกิจการค้า รวมไปถึงจนถึงการบริหารจัดการพื้นที่ย่านตลาดในเขตคูเมืองเก่า ทั้งการจัดการด้านภูมิทัศน์ ความสะอาดของพื้นที่ค้า การจัดการด้านการจราจร และบรรยากาศในพื้นที่ค้า ให้มีความสวยงาม มีคุณลักษณะและสุขภาวะที่ดีที่ดี ส่งเสริมต่อการเป็นเมืองท่องเที่ยวหลักของภูมิภาค องค์ความรู้ที่สามารถขยายความเป็นแนวทางในการส่งเสริมอัตลักษณ์สภาพแวดล้อมพื้นถิ่นของตลาดในพื้นที่อื่น ๆ ให้สามารถดำรงอยู่และพัฒนากลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนและเมืองเป็นปัจจัยที่ดีต่อการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจเมือง

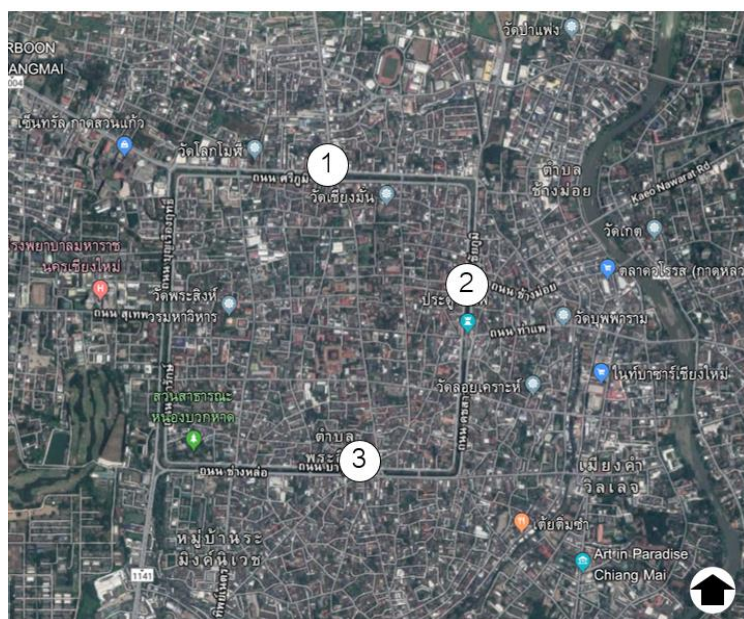
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อค้นหาอัตลักษณ์พื้นถิ่นของย่านตลาดอาหารกลางคืนในเขตคูเมืองเก่า
- 1.2.2 เพื่อสร้างแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์พื้นถิ่นย่านตลาดอาหารกลางคืนในเขตคูเมืองเก่า
- 1.2.3 เพื่อสร้างงานออกแบบตัวอย่าง การนำอัตลักษณ์มาใช้ในการออกแบบปรับปรุงพื้นที่รวมทั้งภูมิทัศน์ย่านตลาดอาหารกลางคืน

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

งานวิจัยมีขอบเขตการเก็บข้อมูลในพื้นที่ย่านตลาดอาหารกลางคืนในเขตคูเมืองเก่า ประกอบด้วยตลาดรวม 3 แห่ง ได้แก่ 1) ตลาดช้างเผือก 2) ตลาดประตูเชียงใหม่ 3) ตลาดสมเพชร และพื้นที่ชุมชนโดยรอบตลาด ครอบคลุมพื้นที่ 0.80 ตร.กม

- 1.ตลาดช้างเผือก
- 2.ตลาดสมเพง
- 3.ตลาดประตูเชียงใหม่

ภาพที่ 1.1 แผนผังตำแหน่งที่ตั้งของย่านตลาดอาหารกลางคืนในเขตคูเมืองเก่า

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ศึกษาข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับตลาดอาหารกลางคืนทั้ง 3 แห่ง ครอบคลุมทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม สังคม คติความเชื่อและภูมิปัญญา พื้นที่ย่านตลาด พื้นที่ในวิถีชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์เชิงกายภาพและสังคม อัตลักษณ์ กระบวนการออกแบบเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ รวมทั้งการท่องเที่ยววิถีชุมชนและผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่จะส่งผลต่อชุมชนต่อไป

1.3.3 ขอบเขตด้านเวลา

งานวิจัยนี้ใช้เวลาวิจัยรวม 12 เดือน ทำการเก็บข้อมูลทางกายภาพกับสังคมทั่วไปในช่วง 4 เดือน โดยในเดือนแรกจะทำการสำรวจเบื้องต้นทางกายภาพ จากนั้นใน 3 เดือนหลังจะทำการเก็บข้อมูลกายภาพและสังคมผ่านการเก็บข้อมูลทางสถาปัตยกรรมพร้อมการสัมภาษณ์ ในการเก็บข้อมูลแต่ละช่วงจะทำการแบ่งเวลาในการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป็น 3 ช่วงเวลาของแต่ละรอบวัน ได้แก่ 1) ช่วงเช้าตรู่ 2) ช่วงกลางวัน และ 3) ช่วงเย็น ตามช่วงเวลาที่มีกิจกรรมการค้า เพื่อให้ครอบคลุมการใช้งานและกิจกรรมภายในชุมชนย่านตลาดมากที่สุด เนื่องจากพื้นที่มีความหลากหลายของการใช้งาน กลุ่มคน และกิจกรรมที่ผลิตเปลี่ยนแปลงหมุนเวียนในพื้นที่ ทั้งนี้จะทำการเก็บข้อมูลจนกว่าได้ข้อมูลครบถ้วนในแต่ละประเด็น

1.3.4 ขอบเขตด้านประชากร

งานวิจัยใช้การเก็บข้อมูลจากสัมภาษณ์ โดยแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 5 กลุ่ม คือ 1) ผู้ค้า 2) ผู้บริโภค 3) ชาวชุมชน 4) นักท่องเที่ยว และ 5) หน่วยงานที่มีผลด้านนโยบายการบริหารทั้งภาครัฐและเอกชน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ได้องค์ความรู้ไปพัฒนาแนวทางการจัดการด้านอัตลักษณ์พื้นถิ่นของย่านตลาดอาหารกลางคืนในเขตคูเมืองเก่าเพื่อสามารถนำไปใช้เพื่อการออกแบบส่งเสริมอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ให้สอดคล้องกับความเป็นเมืองอนุรักษ์ได้

1.4.2 ได้องค์ความรู้เฉพาะสร้างแนวทางการส่งเสริมอัตลักษณ์พื้นถิ่นย่านตลาดอาหารกลางคืนในเขตคูเมืองเก่าสามารถนำไปสร้างงานออกแบบตัวอย่าง การนำอัตลักษณ์มาใช้ในการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบ

1.4.3 ได้แผนงานออกแบบตัวอย่าง การนำอัตลักษณ์มาใช้ในการออกแบบปรับปรุงพื้นที่รวมทั้งภูมิทัศน์ย่านตลาดอาหารกลางคืนเพื่อส่งเสริมแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวของเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสร้างแนวทางการมีส่วนร่วมในการออกแบบ